

Øverby i Tylldalen

På Øverby sto gardene så tett at det må betegnes som ei klynge av hus, noe som også var tilfelle med andre grender i Tylldalen i gammel tid. Som navnet tilsier ligger grenda høgt over dalbotnen, helt innunder berghamrene på vestsida.

At dette var gamle gardar er det ingen tvil om. Hvor gamle vet ingen, men sagn og folkeminner fra middelalderen finnes det mange av i bygda, også i fra Øverby.

Første skriftlige kilde er fra 1528 der Simen og Erik er nevnt som brukere på "Øffuerbø".

Skrivemåten har variert gjennom tida til det som brukes i dag. En gang på 1600-tallet ble det skrevet "Ørby" og det ligner mest på den uttalen vi bruker i dagligtale: Yrby. "På Yrbygarda" sa folk.

En husdyrtelling i 1657 viser at tallet på dyr er 16 hester, 68 storfe og 52 sauer regna under ett for Øverby. Det vitner om at drifta må ha vært godt opparbeida gjennom mange generasjoner. Noen år senere er brukere fra disse gardene nevnt: Oppistu, Søstu, Innerstu, Nystu, Klokkarstu, Utistu og Øverbymoen.

For en som vokste opp som "Yrbying" er det interessant å vite hvordan utviklinga har vært, og hvordan og hvorfor forandringer skjedde. Først i sekstiåra bodde vi enda så tett på

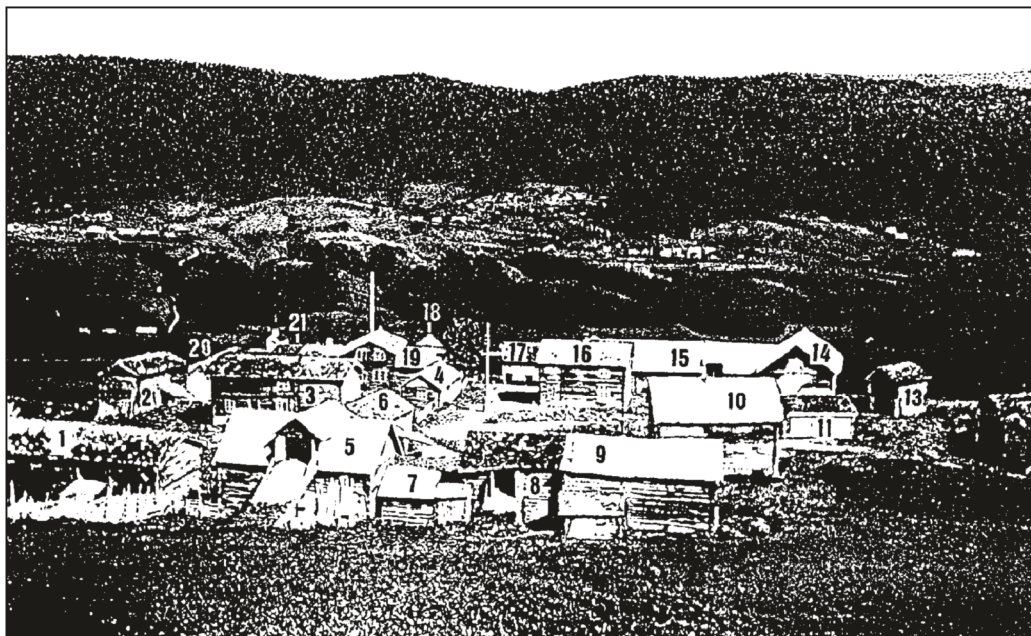
Yrbygarda at da bror min øvde på stortromma for guttemusikken, kom Tore nabo og spurte så pent om han kunne vente en halvtimes tid med "dunkinga", for han skulle så gjerne ha "kvilt middan!"

Jeg tar her for meg hver gard og noe av deres historie, det jeg sjøl er blitt fortalt, og det jeg minnes fra barndommen.

Av de sju gardene som er nevnt blir Innerstu borte først. Ingen vet lenger hvor garden lå, men navnet tyder på at det var inni denne klynga. Arne Øverby, f.1913 i Klokkarstu, sa engang at eldhuset i Nystu ble kalt Innerstustua.

I 1750 blir garden solgt til de fem andre grannene, som det står, og de delte jorda mellom seg. Dette tyder da på at det var seks gardar i klynga. Øverbymoen lå atskillig lenger nord og ble i 1870-åra flytta ned i dalbotnen. (Moen nedre)

Utistu, Øverby mellom, ble også flytta utunder bakkene i 1870. Siste bruker var Ivar Embretson Øverby (1887-1969). Etter hans død ble garden solgt og innlemma i Klokkarstu. Husa ble revet i 1970-åra, tuftene jevna ut og jorda brukes i dag som beite.

Slik såg Øverby-gardene ut ca 1916.

1 fjøs og låve, 2 stall. 3. stue 4 og eldhus, alle til Nystu. 5 låve 6 stall 7 sau fjøs, 8 fjøstrev 9 fjøs, 10 stue, 11 eldhus og 12 stabbur og klesloft, alle til Oppistu. 13 bur, 14 låve, 15 fjøs, 16 stue, 17 aumbu, alle til Søstu, 18 fjøs, 19 stue, 20 stall og 21 låve, alle til Klokkarstu.

Kjell Midtun har på bakgrunn av fotografiet laget ei stor tegning.

Gjengitt etter B. Grandum: Tyllidalen Brydalen Bygdebok 1997.

Nystu, Øverby nordre, og Utheim

Nystu var en stor gard skal en dømme etter husdyrtallet i 1745. I et skifte fra det året er det oppført 4 hester, 26 storfe, 5 ungdyr, 32 sauer og 11 geiter.

40 år senere blir garden solgt på auksjon til Embret Toreson Øverby fra Oppistu. Kona hans er Siri Anstendsdr. Olsberg, og slekta etter de to lever fremdeles på Utheim som garden heter i dag. Det har seg slik at brødrene Hans og Tore deler garden mellom seg først på 1890. Hans tar den ytterste delen og bygger Utheim, men i 1902 reiser han fra bygda. Tore kjøper att den delen og flytter dit med huslyden sin.

Etter dette bodde det forskjellige

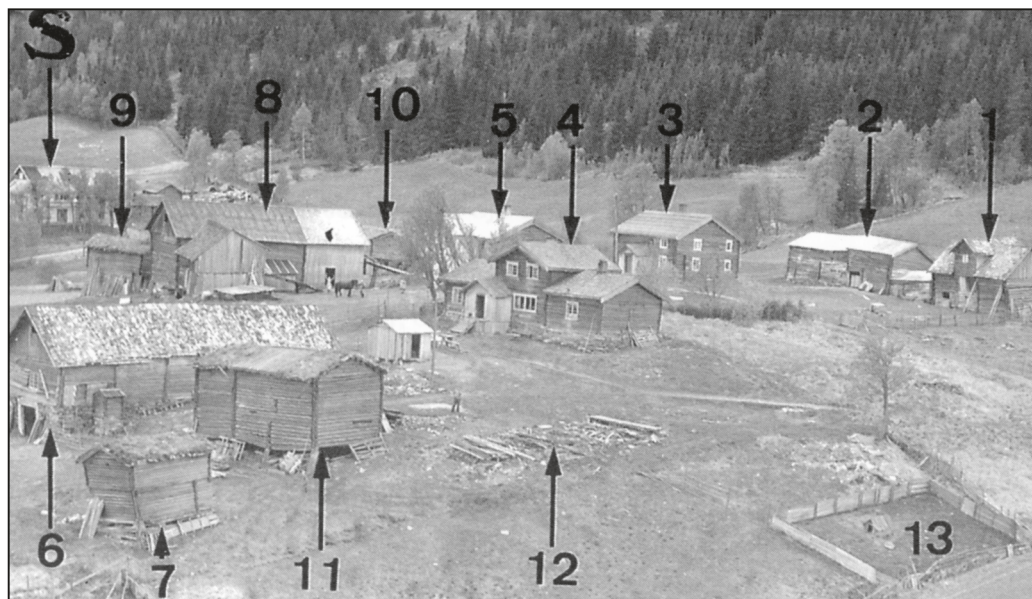
folk i Nystu, bl.a. Ivar Øverby og Marit mor hans, til de kjøper Utistu i 1926.

Husa ble nok revet utover på 1920-tallet. Stabburet ble flytta til Utheim og stua ble satt opp att som Høybergets butikk.

Det er ingen dyr att på Utheim og jorda leies ut. Inger Lise Fiskvik Bakken er bruker i dag.

På tuftene etter Nystustua lekte vi mye da vi var små, der sto det att mur og kjeller.

Klokkarstu, Øverby ytre, er det siste bruket som flyttes fra de gamle tuftene. Etter jordskifte i 1960 blir ny tomt lagt ut lenger nord. Nytt fjøs ble bygd i 1964 og stue i 1966.

Øverbygardene 14. juni 1958.. 1 låve, 2 fjøs, 3 gammel stue, alle i Oppistu, 4 kaffekvernstue i Kokkarstu, 5 søstustue fra 1736, 6 fjøs og 7 stabbur i Klokkarstu, 8 låve og stall og 9 bur i Søstu, 10 stabbur i Oppistu, 11 låve i Klokkarstu, 12 tuft etter løe og stall i Klokkarstu, 13 grisbinge med grishus. S er garden Smedbakken. Flyfoto: Widerø, gjengitt etter B. Grandum: Tylldalen Brydalen Bygdebok. 1997.

Far, Erling Erikson Øverby tok over garden i 1956. Det var ingen dyr att der da, men etter hvert ble det ku, noen sauer og gris – og tohjulstraktor.

Annalin, Lilja, Venakoll, Vena, Prøve, Ringros og Lykke het kyrne, og de fleste flytta med til nyfjøset. Fjøset fra 1892, sto opp ut med en høy møkkjellermur ytterst, den var reist av stein dratt ned fra hamrene ova garden. Store flate stenheller ble brukt som båskskille og gjør i dag nytte for seg bl.a. foran inngangen i nystua.

Stallen og stalltrevet sto midt i mot, og mellom dem sto en treskelåve, også kalt melåven. Disse var nok atskillig eldre enn fjøset. Ingen jeg har spurt kan huske at melåven ble brukt til tresking, men Hjørdis Lie f. 1922 i Klokkarstu, forteller at hun som småjente kom

over bestefar engang han "kaste kornet.". Han satt på trevet og kasta kornet opp i været fra ei skovle, fanga det i skovla att for så å slenge det i veggen så det datt i golvet under. Så fylte han skovla med korn på nytt, og det samme gjentok seg. "Nemenn' søtt du her å lek deg du a' goffa?" spurte hun. "Å nei du, dæ æ ingen lek døtte her!" svarte bestefar og forklarte at han sorterte kornet. Det som faller nærmest veggen er det tyngste og det beste, og blir såkorn, det som faller lenger unna blir brødmjøl osv.

Det ble danna et firkanttun mellom disse bygningene, som lå lavere enn stua fordi tunet var bratt. Øverst, på samme nivå som de andre gardene i klynga, sto ei kaffekvernstue med svalgang og høy trapp som vendte rett mot

kloppa til fjøstrevet.

Et stabbur ble flytta til Tylldalen bygdetun. I bursvalen på det som sto att, lå det store neverbunter i stabler, i tilfelle takreparasjoner for de bygningene som hadde torvtak. På loftet sto det att en trebutt med finmalt bark som de drøyde mjølet med i hardåra ble det sagt ...

Riving av de gamle husa begynte allerede i 1957 da far rev stalltrevet. Nå er alt borte forlengst, og tuftene etter gammelgarden ble planert ut sammen med Nystutomta.

Eli Petra Erlingsdtr. tok over Klokkarstu 1976 sammen med mannen Jens Kristian Lund. De driver fortsatt med mjølkeproduksjon og seterdrift i Aumdalen.

Oppistu, Øverby øvre og Søstu, Øverby mellom og søndre

I Oppistu har navnet Jon og Tore gått att i slekta fram til i dag. Her er det bare den gamle loftstua som står igjen nå. Den ble brukt som bolig til sist i femtiåra. Jon Toreson kjøpte grannegarden Søstu i 1941, og disse to bruka er siden drevet under ett.

Det gamle Oppistufjøset ble bygd først på 1800-tallet, det var lågt under taket, og med mye mjølkku, ungdyr og kalver var det trangt varmt og trivelig slik jeg husker det. For den som gikk der og stelte var det nok tungvint. Det var ingen kjeller der, så møkka ble måkt ut gjennom gluggen. Først i 1980 ble det bygd ny og moderne driftsbygning og det gamle ble revet.

Søstustua ble bygd samme året som kirka i Tylldalen, 1736. Den ble moder-

nisert innvendig etter krigen, og brukt som pensjonat for sommer – og påske-turister, til huslyden tok den i bruk som bolig i 1957 og flytta over tunet fra Oppistu. I dagligtale kaller vi denne garden Oppistu. Tore J. Øverby f. 1927 ble bruker i 1954. Sammen med søsteren Alvhild drev han garden til de ble pensjonister, og broren Bergsvein tok over.

Gina, mor deres, som døde vel 98 år gammel i 1995, var en kløpper med dyra. Vi budsendte alltid henne om noe sto på i fjøset, enten det var vrien kalving eller sjukdom. Ble Gina opprådd måtte dyrlegen til pers, men det var sjelden.

Som småjente var jeg med Alvhild i fjøset og ville lære å "vandle høy" som vi sa.

Hun var en mester til dette. Bandt høytappen fast sammen og lagde en "snor" av høy rundt den til håndtak. De ble stabla på en stor kjelke med "høyskrign" som hun dro fra Oppistu- eller Søstulåven og inn i fjøset, så var det bare å ta tappen i håndtaket og slenge'n inn i båsen. Da tyngda varierte etter storlek og mjølkemengde, var det viktig at de lå riktig på kjelken så rette kua fikk rette tappen. Nybegynnerens fikk kalvene ... Nå er fedrifta lagt ned.

Stabbur og eldhus i Oppistu ble revet da ny stue ble bygd i 1976. Et stabbur fra Søstu har dør fra en av de gamle kirkene. Det er nå under restaurering, er blitt flytta opp i tunet og står like ved Søstustua. Det andre Søstuburet står på Tynset Bygdemuseum.

At Søstu også står oppført som Øverby mellom, skyldes at storparten av jordveien som hørte til Utistu ble

solgt til brukeren i Søstu i 1850.

Garden Smedbakken hører også til Øverby, men ligger lenger sør. Den ble utlagt fra Søstu i 1811. Brukere der er Andreas Øverby og Gunvor Nygård f. Øverby.

Et krigsminne

Ole Tøllekson 47 år, og kona Eli Arnesdtr. 48 år, var brukere i Søstu da svenskene invaderte Tylldalen i romjula 1718.

Under den store nordiske krig sendte svenskekongen Karl den tolvte general Armfeldt inn i Trøndelag med en stor hær. Derfra ble det i des.1718 sendt styrker med svenske og finske soldater sørover, bl.a. til Kvikne for å beslaglegge kobber fra gruvene der. Det ble de forøvrig snytt for da en gruppe soldater fra "Det søndenfjeldske skiløberkompagni" fant kobberet og tok det med seg. Nordmennene frykta at fienden ville hevne dette, og med god grunn, for svenskene fortsatte sørover til Tynset.

En styrke fra skiløperkompaniet, med major Jens Kraft som leder, lå ved Midtskogen synst i Tylldalen og bygde forsvarsverk. Dette kom svenskene for øret, og en styrke på sytti mann ble sendt sørover fra Tynset. Da det ryktes at fienden nærma seg, sendte major Kraft femti soldater, samt like mange utkommanderte bønder fra Rendalen og Tylldalen nordover for å møte dem. De tok inn på Øverby, og da svenskene kom, ble det kamp der.

Der falt det seks nordmenn ifølge militære oppgaver, hvor mange svensker er ukjent.

Føreren deres, rittmester Stockmann, ble såra og blødde seg ihjel innmed langbordet i Oppistu. Klesloftet fra Søstu, som står på Tynset bygdemuseum, har merker etter kulehol fra dette slaget.

Klæbu fra Øverby, nå på Tynset Bygdemuseum. Tegning av Einar Skancke.

De svenske soldatene trakk seg tilbake da de fikk høre at Karl den 12. var falt, men de tok med seg matforråd, skinn og ikke minst krøtter og hester fra hele bygda. Folk led store tap. Det største ble taksert i Søstu til 22 riksdaler 3 ort og 16 skilling .

At denne hendelsen satte slik skrekk i folk at den ble gjenfortalt fra generasjon til generasjon er ikke rart, så dramatisk som det måtte ha vært!

I 1820-åra fikk Yrbygard'n springvassanlegg. Rør ble laget ved at de borra ut digre furustokker fra hver ende. Noen ganger traff de ikke helt og da ble det borra hol ned i stokken for å rette det opp, etterpå ble det tetta med en treplugg.

Som en kuriositet kan nevnes at da Borgny Tufto (f. Øverby 1932) gikk på skole i Oslo i 1953, sto det i en av hovedstadsavisene at "på Øverby i Tyll-

dalen ble vannet borte fordi rørene var så gamle at de var laget av trestokker som råtnet, og inn i disse hadde det vokst røtter og tettet til.” Det var nettopp i disse pluggfestene at røttene trengte seg inn, da det sikkert var et svakt punkt. Sannheten er at stukkene var akkurat like fine, sa Tore J. Øverby. Det så vi også da far grov ny vannledning i Klokkarstu i 1958.

Til slutt et lite referat fra folketellinga i år 1900 som viser hvor mange som hørte til på Øverby.

Det var husbondsfolk, søsken til disse, barn, kårfolk, tjenestejenter, barnepiker, drenger og legdslemmer.

Antall hjemmehørende i Oppistu var 10, i Nystu 7, i Klokkarstu 8, i Søstu 9 og på Smedbakken var det 8. Tilsammen 42 personer. Av disse var det 14 barn. Det må ha vært et yrende liv!

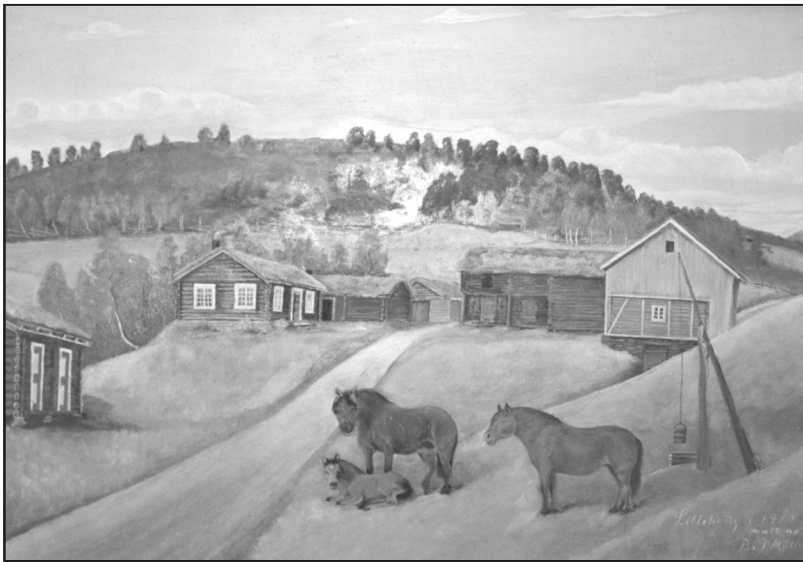
Skriftlig kilde:

Tylldalen Brydalen Bygdebok.

Folketellinga 1900 Tønset Kommune.

Muntlige kilder: Alvhild, Tore, og Joleik Øverby, Borgny Tufto, Hjørdis Lie, Pauline Øverby og Eli Petra Lund. Takk!

Borgfrid Nørdsti
2560 Alvdal

Lillehaug – Veslehaug – i Fådalen, 1912.

Brostrup Müller (1889-1969) er en typisk bygdemaler. Han var bonde og sjøllært maler i Fådalen. Han har en svært stor produksjon, med malerier av gardar, setrer og fra arbeidslivet. Han malte også billedmotiv på dører, peishyller ved sida av vanlig husmaling. Motiv og marked var lokalt. Slike allsidige bygdemalere var det i de fleste bygder.

Museumssentret Rammsøen har i høst satt fokus på 1900-tallets bygdemaleren. På 1800-tallet var det mange kjente dekorasjonsmalere, særlig Bedokken (Ola A. Beidokken) og Synvis Olsen Holemoen. Men motene skiftet. Rommet skulle ikke lenger dekoreres direkte på veggene, det skulle være malerier i ramme. Malerier kunne kjøpes av omreisende malere og selgere, men det var også mange lokale malere. Det er disse og deres arbeider vi nå ønsker å få kartlagt. Mange har kommet til oss med informasjon, men vi ønsker mer